

Krystyna Trembicka

Wydział Politologii i Dziennikarstwa
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Instytut Nauk o Polityce i Administracji
ORCID: 0000-0001-6463-6225

Agata Mirek – siostra zakonna i Matka Generalna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej oraz polska uczona (1970–2022)

Wstęp

24 września 2023 r. minął rok od niespodziewanej i przedwczesnej śmierci Agaty Mirek. Można sądzić, że gdyby nie odeszła, to uczestniczyłaby w konferencji, tak jak w poprzednich organizowanych przez Instytut Studiów Kobiety, i przedstawiła kolejny wycinek aktywności kobiet ze zgromadzeń zakonnych. W życiu zawodowym zajmowała się geografią Kościoła katolickiego, a konkretnie zgromadzeń kobiecych, wypełniając z powodzeniem lukę w badaniach.

O kobietach, siostrach zakonnych wiemy bardzo mało, więcej o patronkach – donatorkach i fundatorkach zakonów ze znanych rodów. Siostry zakonne są raczej anonimowe, kojarzone z katechezą, posługą w szpitalach, domach opieki i hospicjach¹. Znamy Siostrę Małgorza-

¹ Tak są postrzegane przez Polaków. Mamy do czynienia z utrwalonymi stereotypami, które mają źródło w różnie prezentowanej historii życia zakonnego i zakonów w czasie edukacji szkolnej i akademickiej. Przeciętny Polak najczęściej kojarzy zakon z działalnością charytatywną (16%) oraz szeroko pojętą ewangelizacją (14%), co dziesiąty Polak twierdzi, że przede wszystkim modlą się, pokutują i wypraszają łaski dla Kościoła. Na zasadnicze pytanie, dotyczące roli zakonów w Kościele, odpowiedzi sytuują się następująco: nauczają, ewangelizują, głoszą misję, nawracają – 13,9%; pomoc charytatywna, opieka nad chorymi, sierotami – 15,7%; są bardzo potrzebne (pełnią dużą rolę – 8,1%; modlą się, pokutują, wy-

tę Chmielewską (choć wiemy, że nie jest zakonnicą), która szukając sposobów na znalezienie środków i pomocy dla swoich wspólnot i na działalność społecznikowską, zdecydowała o kontakcie z ewentualnymi darczyńcami za pomocą mediów.

Mało jest kobiet – sióstr zakonnych – upamiętnionych przez instytucje państwowe. Jednymi z nielicznych były Siostra Matylda Getter, matka przełożona zakonu Franciszkanek Rodziny Maryi, która wraz ze swoimi siostrami ratowała żydowskie dzieci², oraz Matka Maria Symplicyta Nehring, przełożona warszawskiej Prowincji Sióstr Felicjanek, która zasłynęła w czasie II wojny światowej zaangażowaniem w pomoc potrzebującym. Pamiętamy przede wszystkim postawy heroiczne, natomiast nie zawsze doceniamy cichą pracę, bez wykonania której bardzo trudno byłoby żyć wielu grupom społecznym. Taką rolę wypełnia wiele zgromadzeń zakonnych. Ich pracy i aktywności sióstr zakonnych w parafiach nie łączymy ze społeczeństwem obywatelskim.

Niewiele jest też kobiet, sióstr, osób publicznych znanych z imienia i nazwiska, które osiągnęły wymierny sukces w świecie pozazakonnym i jednocześnie były wierne powołaniu oraz misji na innym polu. Profesor Agatę Mirek znaliśmy przede wszystkim jako badaczkę, historyka, pracownika naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. W zasadzie mało kto wiedział, że oprócz pasji badawczej miała inny, ważny i pierwszy co do znaczenia w życiu obszar aktywności. Zaraz po maturze, mając ledwie 19 lat, została siostrą zakonną. W 1989 r. wstąpiła do Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej. Jej zainteresowania naukowe celnie określił Jan Żaryn, w recenzji jej pracy habilitacyjnej, jako „wypływające ze

praszają łaski dla Kościoła – 8%; rola wspomagająca dla Kościoła – 7,6%; nie wiem – 22 %. *Zakony w opinii Polaków*, <https://www.iskk.pl/aktualnosci/3-aktualnosci/144-zakony-w-opinii-polakow> [dostęp: 20.03.2020].

² Zgromadzenie Franciszkanek Rodziny Maryi ocaliło życie ponad 500 dzieciom i młodzieży oraz około 250 osobom starszym. Ponad 300 dzieci ukrywały w sierocińcach, około 120 w innych domach zgromadzenia, ponad 80 w rodzinach prywatnych. W domach zakonnych ukryły 150 osób starszych i pośredniczyły w ukryciu ok. 100 Żydów u osób prywatnych. Poza tym krótkotrwałej pomocy udzieliły ok. 400 osobom, a przez dłuższy czas pomagały 100. Teresa Frącek, *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Marii w latach 1939–1945*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1981, s. 300; Marek Kozubal, *Matylda Getter – siostra, która ratowała żydowskie dzieci*, <https://www.rp.pl/plusminus/art836811matyldagetter-siostra-ktora-ratowala-zydowskie-dzieci> [dostęp: 2.06.2023].

źródła, stanowiącego powołanie – sens życia”³. Wybrała zgromadzenie bezhabitowe sióstr zakonnych i w zawodowym życiu badała zgromadzenia zakonne. W pracy tylko kilka najbliższych osób wiedziało, że sprawowała urząd przełożonej generalnej w zakonie oraz że była członkinią Konsulty Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych, a z kolei w zakonie wiadano, że pracuje również naukowo i tylko pojedyncze siostry zdawały sobie sprawę z wysokiej rangi jej osiągnięć zawodowych. Nagrody, pochwały przyjmowała z radością, ale bez rozgłosu i rozpamiętywania, jako coś naturalnego, wynikającego bezpośrednio z uprawiania nauki.

Przedmiotem artykułu jest wspomnienie o Agacie Mirek, siostrze zakonnej, która dwukrotnie została Matką Generalną Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej, a jednocześnie uczzonej. Śmierć w wieku ledwie 52 lat przerwała misję, jaką realizowała, i wiele projektów badawczych. Jej działalność pozwala przybliżyć wybrane przykłady przedsięwzięć realizowanych przez Zgromadzenie oraz obszary badań podejmowane szczególnie w ostatnich latach.

Siostra zakonna i Matka Generalna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej

Wspólnota, do której należała Siostra Agata Mirek, powstała pod koniec XIX w. jako jedno z ostatnich powołanych przy współudziale Walerii Ludwiki Gąsiorowskiej przez bł. Honorata Koźmińskiego. Zgromadzenie było odpowiedzią na konkretne potrzeby Kościoła i społeczeństwa polskiego przełomu XIX i XX stulecia. Wówczas, w rzeczywistości życia pod zaborami, kasaty klasztorów, wielkich przemian społecznych i ekonomicznych, migracji ze wsi do miast w celu poszukiwania pracy, niepokalanki podjęły pracę głównie w miastach, z zadaniem bycia „aniołami opiekuńczymi” ludzi tam przebywających⁴. Siostry nie nosiły

³ Ks. Antoni Dębiński, *Zakonnica i uczona Agata Mirek*, <https://lublin.gosc.pl/doc/7878139>. Zakonnica-i-uczona-Agata-Mirek [dostęp: 2.06.2023].

⁴ Agata Mirek, *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej (bezhabitowe)*, w: Maria Lużyńska, *Nasze przedszkole wczoraj, dziś, jutro...*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2003, s. 43.

habitu, aby nie odróżniać się od ludzi, wśród których pracowały⁵. W XIX w. ze względu na represje władz zaborczych bezhabitowość zgromadzeń była koniecznością. Siostry, prowadząc „ciche i pracowite” życie, miały przyczynić się do odnowy moralnej społeczeństwa polskiego, prowadząc działalność społeczno-charytatywną i opiekuńczo-wychowawczą. W zależności od uwarunkowań wynikających z możliwości działania prowadzono pracownie krawieckie, pralnie, schroniska dla ludzi starych, sklepy, placówki gastronomiczne, ochronki, sierocińce, bursy; w II RP szkoły powszechne i zawodowe, internaty, domy dziecka, przedszkola; w okresie II wojny tajne nauczanie, działalność dobroczynną. W Polsce Ludowej państwo odebrało Zgromadzeniu szkoły i placówki wychowawcze. Wtedy też siostry powróciły niejako do źródeł, pracując w ukryciu w szpitalach, biurach i innych instytucjach czy prowadząc przy parafiach katechezę.

Zmiana ustrojowa pozwoliła na powrót do pełnej realizacji celów poszczególnych zakonów, co nie było możliwe w okresie totalitarnym: zakładanie nowych szkół, wydawnictw, podejmowanie pracy w szpitalach i różnych instytucjach społecznych. W III RP Zgromadzenie, do którego należała Agata Mirek, odzyskało utracone placówki. Zgromadzenie ma główną siedzibę w Nowym Mieście nad Pilicą oraz domy rozsiane po kraju i za granicą – w sumie w Polsce istnieje 20 wspólnot, dwie na Białorusi i na Litwie oraz w Czadzie.

Agata Mirek podzielała myśl założyciela Zgromadzenia, że bycie zakonnicą nie polegało ani na noszeniu habitu, ani na przebywaniu klasztorze, lecz na realizacji miłości wobec Boga i drugiego człowieka. Współcześnie bezhabitowość uznawano za potrzebną, by żyjąc w świecie, być jednocześnie „nie ze świata”. W sytuacji ogólnego kryzysu wartości jednym ze sposobów wskazywania właściwych dróg miała być przejrzystość

⁵ Ta forma życia miała uzasadnione podstawy teologiczne, była niejako naśladowaniem ukrytego życia Jezusa i Maryi. Według zaleceń Koźmińskiego siostry i bracia mieli naśladować Chrystusa, który od początku swego życia szedł drogą „cichości i ukrycia”, znany był jako zwyczajny rzemieślnik i syn cieśli. Maryja również nie odróżniała się niczym na zewnątrz, nie ujawniała swego wielkiego powołania, dla współczesnych sobie była zwyczajną żydowską kobietą. Jak mówiła Agata Mirek, ludzie, gdy nie wiedzieli, z kim obcowali, stawiali się bardziej otwarci i „łatwiej można do nich dotrzeć z przesłaniem Ewangelii. Staje się to możliwe w bardzo różnych okolicznościach i sytuacjach – w ten sposób spełniam zadanie nakreślone przez naszego założyciela bł. Honorata Koźmińskiego, aby odnawiać świat od wewnątrz”. Agata Mirek, *Być znakiem*, „Więź” czerwiec 2004, s. 41-42.

postępowania ludzi, którzy kierowali się w życiu zasadami zawartymi w Dekalogu⁶. W wywiadzie z 2 lutego 2016 r. udzielonym tygodnikowi „Lubelski Gość Niedzielny” wyjaśniała sposób funkcjonowania Zgromadzenia: „Naszym podstawowym zadaniem jest przybliżyć Boga poprzez codzienne życie, a nie przez wielkie manifestacje. Nie chcemy stać na piedestale – mówiła – ale podążać razem z innymi drogą powołania chrześcijańskiego. Chcemy pośród tego świata być świadkami żywej wiary, modląc się, stojąc w kolejkach, gotując obiad, czy robiąc pranie”⁷. Chciała, aby wiadano, że siostra zakonna jest takim samym człowiekiem jak inni. „Tak samo pracujemy, płacimy podatki, zmagamy się z codziennym życiem. Jeśli człowiek podejmuje życie zakonne, nie pozbawia go to ani miłości do ojczyzny, ani jego poglądów na świat czy aktywnej obecności w społeczeństwie. Wspólnoty zakonne nie są po to, by prowadzić wyłącznie dzieła apostołskie, to jest dopiero na drugim miejscu”⁸.

Miała swoje marzenia i mówiła, że „Marzenia wymagają sporo pracy”. W życiu dorosłym mieszkała w różnych miastach, w 2003 r. osiadła w Lublinie. Lubiła pracę w ogrodzie, gotowanie i miała także inne swoje pasje. Jej domeną były podróże. Starannie je aranżowała, nawet zagraniczne, służbowe starała się wykorzystywać na poznawanie świata. W szczególny sposób upodobała sobie tatrzańskie szlaki. „Tatry przeszliśmy z Agatą wzdłuż i wszerz” – opowiadała jedna z siostr, z którą najczęściej spędzała wakacje. „Z naszego domu na Bystrym wychodziłyśmy rano, przed szóstą, aby wyprzedzić innych turystów na szlaku, a trasy nie były łatwe – długie, całodzienne, zazwyczaj w Wysokich Tatrach. Zawsze szła w ciszy, nadając tempo i wyprzedzając mnie o kilka, kilkanaście metrów, najczęściej ze sznurkowym różańcem w ręku, o ile nie było łańcuchów, czy trudniejszych przejść. Jej ulubionym szlakiem było przejście z Morskiego Oka przez Szpiglasową Przełęcz do Doliny Pięciu Stawów Polskich, gdzie w schronisku obowiązkowo czekała na nas duża herbata z podwójną cytryną – gasiła pragnienie jak żadna inna. To

⁶ Agata Mirek, *Sylwetki wybranych siostr jako przykład zrealizowanego ideału niepokalanki*, w: *Niepokalanka wczoraj – dziś – jutro (materiały z sympozjum)*, Nowe Miasto, 2002, s. 38.

⁷ Ks. Rafał Pastwa, *Zakonnica to inny człowiek*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/2947821.Zakonnica-to-inny-czlowiek> [dostęp: 3.07.2023].

⁸ Ibidem.

właśnie tę herbatę wspominała później w szpitalu, gdy po operacji mogła tylko zwilżyć usta kroplą wody”⁹.

Lubiła aktywność fizyczną. Uważała, że pogłębianiu wspólnotowości pomagała rekreacja, wspólne wyjazdy, miłe niespodzianki, proste informacje, wspólne planowanie. Jej pierwsza kadencja jako Matki Generalnej Zgromadzenia była prawie rewolucyjna właśnie ze względu na zaproponowaną siostrom aktywność fizyczną – spływy kajakowe – co po części odbiegało od naszych wyobrażeń o zachowaniu sióstr zakonnych.

Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej jest wspólnotą wielopokoleniową. Kierując Zgromadzeniem, miała obowiązek zapewnienia opieki siostrom emerytkom i seniorkom przebywającym przede wszystkim w Nowym Mieście nad Pilicą. Siostry, oprócz pracy zawodowej wykonywanej w różnych miastach, uwagę koncentrowały na kilku obszarach. Pierwszym, podstawowym ich obowiązkiem było uczestnictwo w życiu i działalności Kościoła. Przejawiało się to w zaangażowaniu we wprowadzanie zasad Ewangelii w środowisko, w którym żyły i pracowały, w katechezie dzieci, młodzieży i dorosłych. Siostry prowadzą katechezę w przedszkolach i szkołach, przy parafiach w salkach katechetycznych oraz w domach prywatnych (dotyczy Białorusi). Prowadzą też katechezę indywidualną z dziećmi niepełnosprawnymi. W czasie katechezy, odwołując się do prawa naturalnego i Ewangelii, podejmują tematykę obrony życia, uwrażliwiają dzieci, młodzież, rodziców na różne zagrożenia. Obecność sióstr w szkołach świeckich, na uczelniach i w innych miejscach pracy była szansą na obcowanie z wartościami chrześcijańskimi nie tylko wierzących, ale i obojętnych religijnie i niewierzących.

Siostry prowadzą dwa przedszkola: w Grójcu i w Radomiu, w których realizują przesłanie swojego patrona, uznając, że umiłowania Boga i Ojczyzny należy uczyć od lat najmłodszych, wprowadzać dzieci w świat wartości uniwersalnych: piękna, dobra i miłości, rozwijać u dzieci poczucie odpowiedzialności i szacunku dla innych, być wrażliwymi na potrzeby ludzi biednych, czynić dobro¹⁰.

⁹ Relacja pozyskana 3 września 2023 r. od siostry Krystyny Frąk ze Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej, materiał w zbiorach autorki.

¹⁰ *Informator. Publiczne Przedszkole prowadzone przez Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej im. Bł. O. Honorata Koźmińskiego*, Grójec, b.d.w., passim.

Zgromadzenie posiada jedną placówkę dla osób przewlekle chorych w Radomiu. Prowadzony przez siostry Niepubliczny Zakład Opiekuńczo-Leczniczy dla Przewlekle Chorych działa nieprzerwanie od 1990 r. Placówka została rozbudowana i wyremontowana, stale przebywa w niej kilkudziesięciu pacjentów. Siostry opiekują się i służą osobom chorym i starym, cierpiącym w szpitalach, gdzie pełnią posługę pielęgniarską. Są tam blisko chorych i często osamotnionych, wspierając duchowo w trudnych chwilach odchodzenia do wieczności, pogodzenia się ze śmiercią, ukazując chrześcijański sens cierpienia. Pożyczają chorym książki religijne i prasę katolicką, zachęcają ich do uczestnictwa w niedzielnej Mszy św., do sakramentu pokuty.

Domy zakonne erygowane za zgodą biskupa diecezjalnego mają swoje miejsce w parafii, która stanowi przestrzeń religijnego oddziaływania i apostołstwa środowiskowego. Domy, które posiadają kaplice, szczególnie wypoczynkowe, udostępnione są dla grup modlitewnych i na modlitwę indywidualną. Siostry umożliwiają uczestnictwo we Mszy św. starszym sąsiadom, osoby zaprzyjaźnione ze Zgromadzeniem zapraszają na organizowane przez siebie uroczystości.

Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej nie jest misyjne, ale posiada misję w Czadzie w Timberi, w diecezji Gore, na południu państwa. W jakimś sensie wyjazd na misję można traktować jako pragnienie realizacji marzenia wielu sióstr. Jemu należy zawdzięczać misję w Czadzie, którą utworzono w 2001 r. Placówka powstała na „surowym korzeniu”, w buszu, jako dar Kościoła na rok 2000, i funkcjonuje w trudnych warunkach: niestabilności politycznej (dyktatury), biedy, braku elementarnych zdobyczy cywilizacyjnych. Przebywało tam kilka sióstr. Na przestrzeni 22 lat skład personalny ulegał zmianie, bywały okresy, kiedy pracowały tylko dwie siostry, czasami pomagały im misjonarki świeckie. Obecnie przebywają tam s. Małgorzata Wierzchowska, która jest tam od początku, i s. Barbara Kratiuk.

Misja jest finansowana z trzech źródeł: środków ze Zgromadzenia, datków od ludzi wspomagających oraz różnych instytucji, gdzie można aplikować o środki na większe inwestycje. Misja, choć katolicka, służy lokalnej społeczności bez względu na wyznanie: muzułmanom, protestantom, animistom, i realizuje dwie elementarne potrzeby człowieka - dostarcza wiedzy i dba o zdrowie fizyczne i duchowe.

Siostry prowadzą szkołę podstawową i przedszkole w Timberi, ośrodek zdrowia, wykonują pracę duszpasterską. Aktualnie w szkole uczy się 360 uczniów, grupa przedszkolna liczy 50 dzieci. Nauczają dwóch przedmiotów: religii i edukacji o życiu i miłości. W szkole uczy się mała liczba dziewcząt ze względu na wczesne małżeństwo i macierzyństwo, co wynika z lokalnego kodu kulturowego. W okresie wakacyjnym są organizowane kursy wyrównawcze dla słabszych dzieci ze szkoły podstawowej, kursy nauki pisania i czytania dla dorosłych kobiet. Siostry dojeżdżają na zajęcia z dziewczętami do wiosek odległych nawet 30 km, odwiedzają biedne, stare i chore osoby, aby udzielić im wsparcia.

W ośrodku zdrowia świadczona jest podstawowa opieka zdrowotna, są odbierane porody, dożywianie dzieci z anemią. Siostry opiekują się chorymi na AIDS, organizują akcje szczepień w okolicznych wioskach, obecność tam wykorzystują na rozmowy o zdrowiu, profilaktyce i zagrożeniach. Spotkania są wykorzystywane do ewangelizacji, rozmów o wartości i godności małżeństwa.

W ramach pracy duszpasterskiej w parafii realizowane są zajęcia w grupach dziecięcych i młodzieżowych (zuchy, harcerki, ministranci, grupa powołań do kapłaństwa), przygotowania kandydatów do sakramentu małżeństwa¹¹.

Agata Mirek widziała sens w istnieniu misji i ją wspierała jako Matka Generalna w postaci zakupów leków, paczek z najpotrzebniejszymi produktami, zaleceń co do rozmów z lokalnymi przedstawicielami Kościoła i wzajemnych oczekiwań. W latach 2009–2015 wizytowała misję kilka razy, m.in. na Boże Narodzenie i Nowy Rok. Dzięki jej aktywności udało się w 2022 r. założyć instalację fotowolticzną i kupić podstawowe urządzenia chłodzące, co ułatwiło dożywianie dzieci i funkcjonowanie ośrodka zdrowia. Niedługo misji przybędą kolejne budynki służby zdrowia: pokój do konsultacji, obserwacji i do porodu, a także pomieszczenie na magazyn. Ośrodek będzie miał zbiornik na wodę i krany w pomieszczeniach.

¹¹ Agata Mirek, *Posługa ewangelizacyjna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej w Czardzie*, w: *Tys z nami związał się przez Chrzt. 1050 rocznica Chrztu Polski. Podkarpacie 2016*, red. Stanisław Nabywaniec, Adam Pęziół, Rzeszów: Sindruk, 2017, s. 356–374.

Placówka jest przez siostry traktowana jako dzieło Boże i praktyczny wyraz realizacji misji Zgromadzenia, tj. czynienia dobra, bo jak mówiła Agata Mirek, „każde dobro wraca do nas, do Zgromadzenia i jest prawdziwym darem serca”¹². Los misji jest niepewny z dwóch powodów. Pierwszym i bezpośrednim powodem jest „brak powołań misyjnych”, drugim bardzo trudne warunki przebywania w Czadzie, zarówno z powodów obiektywnych, wynikających z sytuacji politycznej, jak i subiektywnych: bytność tam wymaga dobrego stanu zdrowia, adaptacji do warunków klimatycznych i kulturowych, znajomości języka francuskiego. Dla Zgromadzenia byłaby to wielka strata i zamknięcie okna na świat, natomiast dla lokalnej społeczności, w której brakuje niemal wszystkiego, czego doświadczają ludzie w państwach nawet średniozamożnych, przekreślenie skromnych możliwości dostępu do edukacji i ochrony zdrowia.

Polska uczona

Agata Mirek była historykiem z wykształcenia i pasji. Zajmowała się historią najnowszą, przede wszystkim dziejami Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem losów żeńskich zgromadzeń zakonnych w XIX-XX w., w warunkach dwóch totalitaryzmów: hitlerowskiego i komunistycznego w okresie II wojny światowej i powojennym w Polsce Ludowej, a także po okresie transformacji ustrojowej. Interesowała się historią kobiet i dziejami oświaty.

Studiowała w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, następnie na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego; tam też napisała pracę doktorską. Następnie, w 2003 r., została zatrudniona w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od początku drogi zawodowej koncentrowała się na badaniu żeńskiego ruchu zakonnego w Polsce. Miała szczęście trafić do stworzonego z inicjatywy profesora Jerzego Kłoczowskiego w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz badaczy z różnych zakonów zespołu, który co najmniej od pół wieku zajmował się geografiami

¹² Relacja pozyskana 16 czerwca 2023 r. od siostry Małgorzaty Wierchowskiej ze Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej, przebywającej od 2001 roku na misji w Czadzie, materiał w zbiorach autorki.

historyczną Kościoła w Polsce¹³. Agata Mirek przez lata współpracowała z profesorem, z czasem stała się jego następcą, obejmując najpierw w grudniu 2003 r. kierownictwo międzyzakonnego zespołu badawczego (w latach 1971–2003 jego pracami kierowała Siostra Krystyna Dębowska, pracownik Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce), a następnie w 2018 r. stanowisko dyrektora Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce.

Zespół zakonnych historyków oraz naukowców z KUL ściśle współpracował z Biurem Historycznym powołanym w tym samym czasie przez prymasa Stefana Wyszyńskiego w ramach działającego już od lat 50. XX w. Wydziału Spraw Zakonnych przy Sekretariacie Prymasa Polski.

Efektom prac zespołu były konkretne owoce, a wśród nich opublikowanie 17 tomów materiałów źródłowych do historii żeńskiego ruchu zakonnego, dokumentujących dzieje 55 żeńskich wspólnot zakonnych w okresie II wojny światowej i okupacji¹⁴. Materiały te stanowią jedyne tego typu zbiory w skali Europy Środkowej i Wschodniej, dokumentują zaangażowanie żeńskich wspólnot zakonnych, a tym samym Kościoła katolickiego i jego służby, podczas II wojny światowej. Opublikowane materiały mają charakter surowej i częściowej dokumentacji, nie wyczerpywały całokształtu problematyki okupacyjnej ukazującej dzieje polskich sióstr zakonnych. Jak stwierdzała A. Mirek, brakowało kluczowych kwestii pozwalających zrozumieć miejsce i rolę zakonnice w okresie wojny i okupacji poprzez próbę uchwycenia życia i mentalności samych sióstr, świata ich wartości, postaw i zachowań w sytuacjach granicznych. Był to jednak zamysł świadomy, by rozpocząć badania od spraw najmniej spornych, niejako zobiektywizowanych, bez konieczności wchodzenia w kwestie odczuć, osądów osobistych i oceny moralnej, które domagają się osobnych źródeł, np. listów i wspomnień osobistych, oraz innego typu badań interdyscyplinarnych wykraczających poza metodologię przyjętą w badaniach historycznych. Takie prace miały być podjęte.

¹³ Robert Kozyrski, *60 lat historii i osiągnięć*, https://www.kul.pl/files/144/arttykul_obngh.pdf [dostęp: 7.07.2023].

¹⁴ *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947. Studia i Materiały do Historii Chrześcijaństwa w Polsce*, red. Adam Chruszczewski, Krystyna Dębowska, Jerzy Kłoczowski, Piotr Paweł Gach, Anna Siewierska, t. 1–17, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1982–2014.

Zespół opracował serię „Zakony żeńskie w PRL”, a Agata Mirek była ich redaktorem¹⁵.

Interesujące jest, i mało znane, istnienie dużej grupy sióstr zakonnych zajmujących się historią swoich zgromadzeń. Ich profesjonalna praca badawcza oraz odbywane od 1971 r. coroczne ogólnopolskie konferencje naukowe są swoistym fenomenem, podobnie jak kwartalne regionalne seminaria naukowe dla sióstr zakonnych zajmujących się historią swoich zgromadzeń. Agata Mirek była jedną z organizatorek tych konferencji i seminariów. Było mi dane uczestniczyć w takim spotkaniu.

Agata Mirek badała różne aspekty funkcjonowania żeńskich zgromadzeń zakonnych, przede wszystkim represje wobec zakonów żeńskich oraz działalność społeczną na polu oświatowym, religijnym i charytatywno-opiekuńczym. Zaowocowały one przeszło 100 opracowaniami: monografiami autorskimi¹⁶, opracowaniami redagowanymi¹⁷, w tym

¹⁵ *Zakony żeńskie w PRL*, kom. red. Krystyna Dębowska i in., red. nauk. serii Agata Mirek: t. 1, Karina Halina Domagała, *Zgromadzenie Św. Jadwigi. Prowincja Katowicka w latach 1945-1989*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2014; t. 2, Zofia Bazylczuk, *Inspektoriat Polska Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki w latach 1945-1989*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2016; t. 3, Dioniza Maria Mendrok, *Historia Prowincji katowickiej Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w latach 1945-1989*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2016; t. 4, Żaneta Sztylec, Karolina Cebula, Piotra Anna Kemnic i in., *Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety w latach 1945-1989 w Polsce*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2018; t. 5, Jadwiga Monika, Kupczewska, *Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w latach 1945-1989*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2019.

¹⁶ *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej w latach 1891-1962*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2002; *Atlas żeńskiego ruchu zakonnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Lublin: Petit-Skład-Druk-Oprawa, 2007; *Siostry zakonne w obozach pracy w Polsce w latach 1954-1956*, Lublin: Warsztaty Kultury w Lublinie, 2009; *Trudne lata – wielkie dni. Zakony żeńskie w PRL. Austere years. Great days. Convents in the Polish People's Republic*, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2015 (język: pl i ang.).

¹⁷ *Represje wobec sióstr zakonnych w PRL. Obozy pracy dla zakonnicek (1954-1956)*, red. Agata Mirek, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2005; *Zakony żeńskie w PRL. Studia i materiały do historii najnowszej żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce*, red. Agata Mirek, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2008; *Prawo instrumentem walki władz komunistycznych z Kościołem i zakonami w Polsce*, red. Agata Mirek, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2009; *Zakony żeńskie w PRL. Zgromadzenia zakonne w Europie Środkowo-Wschodniej wobec totalitaryzmu komunistycznego*, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012; *Zakony żeńskie w PRL. W służbie Kościołowi i zakonom. Kardynał Józef Glemp Prymas dwóch epok*, red. Agata Mirek, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej,

wspomnianą już serią wydawniczą „Zakony żeńskie w PRL”, oraz artykułami. Jej badania, żmudne i rzetelne, zaowocowały szeroko omawianymi i nagradzanymi monografiami: dwukrotnie, w 2009 i 2015 otrzymała nagrodę w Konkursie „Książka Historyczna Roku” im. Oskara Haleckiego: raz za monografię *Siostry zakonne w obozach pracy w PRL w latach 1954–1956*, a drugi za *Trudne lata. Wielkie dni. Zakony żeńskie w PRL*. Za tę ostatnią także w 2016 r. otrzymała nagrodę Feniks, przyznawaną przez Stowarzyszenie Wydawców Katolickich w kategorii książka historyczna. Poprzez szerokie badania przedstawiła w niej historię prześladowań zakonów żeńskich w okresie komunizmu.

W ostatnich latach A. Mirek zajmowała się badaniem pomocy ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej udzielanej przez siostry zakonne. Starła się przede wszystkim dotrzeć do źródeł dokumentujących konkretne zdarzenia. Kwerendą objęła archiwa miejscowe i zagraniczne.

Znamy dokonania Ireny Sendlerowej, którą w 2018 r. Sejm upamiętnił za zasługi dla ratowania dzieci żydowskich¹⁸. Zabrakło upamiętnienia zgromadzeń zakonnych, które dawały im faktyczne schronienie – Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi i innych zgromadzeń, których siostry ryzykowały śmiercią w przypadku odkrycia działalności przez Niemców. O roli żeńskich zgromadzeń zakonnych w pomocy i ratowaniu ludności żydowskiej na ziemiach polskich podczas II wojny światowej wciąż wiemy za mało. Kwestia ta niejednokrotnie była i jest przedmiotem wielu sporów i pomówień.

W opublikowanych źródłach znalazły się informacje pozwalające na pokazanie zaangażowania wspólnot zakonnych w niesienie pomocy. Ogromne znaczenie miało zebranie relacji bezpośrednich świadków,

2014; *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947*, kom. red. Adam Chruszczewski i in., red. tomu: Agata Mirek, t. 17, Zofia Łyszczarz, Józefa Wątroba, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Prowincja krakowska*; Brygida Kraziewicz i in. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Prowincja chełmińska*; Teresa Figura, *Zgromadzenie Oblatek Serca Jezusowego*, Irena Jastrzębska, *Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia*, Lublin. Wydawnictwo: Katolicki Uniwersytet Lubelski 2014 (= Studia i Materiały do Historii Chrześcijaństwa w Polsce); *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018*, t. 2. *1944–1989*, red. Agata Mirek, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2019.

¹⁸ Anita Czerwińska, *Wystąpienie w Sejmie z 8 czerwca 2017 r.*, https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=43&dzien=2&wyp=199&symbol=RWYSTAPIENIA_WYP&id=065 [dostęp: 2.06.2023].

zarówno osób ratujących, jak i uratowanych, a także źródłowych materiałów archiwalnych. Pozwoliło to w wielu przypadkach ustalić motywacje, jakimi kierowały się siostry zakonne ratujące dzieci żydowskie. Z inicjatywy A. Mirek w ramach współpracy międzyzakonnej zostały zebrane relacje żyjących jeszcze sióstr – świadków uczestniczących w niesieniu pomocy Żydom. Zgromadzone wywiady i relacje, podobnie jak bogata dokumentacja oraz wiedza o zdeponowanych archiwaliach, stanowią niewątpliwie unikalny materiał dowodowy wymagający opracowania, a przede wszystkim zasługujący na wprowadzenie do obiegu naukowego i udostępnienie szerokiemu gronu czytelników. Opracowanie tych materiałów archiwalnych z wykorzystaniem zasad krytyki źródeł oraz ich merytoryczne przebadanie miało być sposobem na wprowadzenie do dyskursu naukowego – nieznanego dotychczas w takiej formie – wiarygodnego źródła do historii II wojny światowej, ukazującego życie i rodzaje aktywności sióstr zakonnych działających na rzecz pomocy ludności żydowskiej, dokumentów z trudno dostępnych dla badaczy archiwów kościelnych i zakonnych. W dostępie do bogatego materiału źródłowego tych archiwów pomagała funkcja przewodniczącej kierującej pracami Komisji Historycznej przy Konsulcie Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych, materiały te są trudno dostępne dla badaczy świeckich.

Tematyka ratowania ludności żydowskiej była przedmiotem organizowanych przez Agatę Mirek konferencji, artykułów, a także wystąpień na konferencjach Instytutu Pamięci Narodowej oraz Instytutu Pileckiego¹⁹. Realizowane dotąd badania pozwoliły na kilka ustaleń. Po pierwsze, ludność żydowska, broniąc się przed ostateczną zagładą, jaką zaplanował dla niej niemiecki okupant, szukała schronienia m.in. w domach zakonnych; po drugie, świadczenie pomocy Żydom przez zakonnice było obarczone ryzykiem wyroku śmierci na cały dom zakonny; po

¹⁹ Zob. Agata Mirek, *Wkład bezhabitowych zgromadzeń zakonnych w ratowanie Żydów w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Śladami świętych. Księga pamiątkowa ku czci G. J. Bartoszewskiego OFMCap*, red. Andrzej Derdziuk, Lublin-Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2007, s. 649–658; eadem, *Udział sióstr zakonnych w ratowaniu ludności żydowskiej w Polsce w latach 1939–1945 na przykładzie wybranych zgromadzeń*, w: *Polacy ratujący Żydów*, t. 1. *Historie niezwykle*, red. Jan Żaryn, Tomasz Sudoł, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2014, s. 135–160.

trzecie, największe rozmiary przybrała opieka nad dziećmi i młodzieżą w Generalnej Guberni. Pierwszą czynnością sióstr było wyrobienie nowych dokumentów, zmiana nazwisk, zaopatrzenie w metryki urodzenia, a jeśli była taka możliwość, to oddanie dzieci zaufanym rodzinom do adopcji, by zwolnić miejsce dla kolejnych dzieci. Jeżeli zaszła potrzeba, to możliwe było włożenie habitu zakonnego przez żydowskie dziewczyny. Po czwarte, jedynym powodem, dla którego siostry z narażeniem życia podejmowały się ratowania ludności żydowskiej, był motyw religijny – przykazanie miłości każdego człowieka, bez względu na jego pochodzenie i religię²⁰.

Agata Mirek uważała, że tylko dzięki jednomyślności sióstr w odczuwaniu zagrożeń i potrzeb prześladowanej ludności żydowskiej było możliwe podejmowanie niebezpiecznych zadań dla ratowania zagrożonego życia dzieci i młodzieży. Ratowanie żydowskich dzieci było więc w ogromnej większości wynikiem decyzji przełożonych poszczególnych domów, była to sytuacja spotykana najczęściej. Siostry potwierdzały, że decyzja o przyjmowaniu dzieci żydowskich należała do sióstr przełożonych. Ale były takie przypadki, że poszczególne siostry, odważne, inteligentne, o niezwykle silnej osobowości indywidualnie angażowały się w akcję ratowania dzieci, następnie stopniowo wciągały w nią swe przełożone lub przynajmniej uzyskiwały ich życzliwą pomoc i aprobatę. Zlecenie przez przełożonych czynności związanych z ukrywaniem żydowskich dzieci zawsze było objęte klauzulą dobrowolności wykonania tego polecenia. Decyzję pozostawiano indywidualnie siostrom, gdyż w przypadkach zagrożenia życia przełożone nie mogły ingerować. Pomoc ludności żydowskiej była w wielu zgromadzeniach kwestią otwartą, dobrowolnego zaangażowania sióstr, bo było jednoznaczne z narażeniem się na śmierć, a w takich wypadkach posłuszeństwo zakonne już nie obowiązywało²¹.

²⁰ Ewa Kurek, *Gdy klasztor znaczył życie. Udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w akcji ratowania dzieci żydowskich w Polsce w latach 1939–1945*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1992, passim.

²¹ Ewa Kurek, *Dzieci żydowskie w klasztorach. Udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w akcji ratowania dzieci żydowskich w Polsce w latach 1939–1945*, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium 2001, s. 44; Agata Mirek, *Ratowanie Żydów przez Polaków w czasie II wojny światowej na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych*, <https://>

Dotąd udało się ustalić imiona i nazwiska 259 sióstr niosących bezpośrednią pomoc Żydom, 363 wspólnoty oraz 63 zgromadzeń. Instytut Yad Vashem w Jerozolimie odznaczył medalem Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata 42 siostry zakonne z Polski. Spośród niosących pomoc tylko nieliczne siostry zostały odznaczone tym medalem²². Niemniej były nieliczne siostry zakonne, które bały się i odmówiły pomocy. Kilkadzieśiat sióstr straciło życie.

Niewątpliwie badania te muszą być kontynuowane. Odtworzenie rozmiarów pomocy niesionej Żydom na ziemiach polskich przez żeńskie zgromadzenia zakonne jest rzeczą trudną, gdyż wiele sióstr udzielało pomocy indywidualnej i to w taki sposób, że nie wiedziało o tym nawet najbliższe otoczenie.

Zakończenie

Odeszła od nas wybitna badaczka i jednocześnie skromna w obejściu kobieta, skupiona na swoich obowiązkach. Grono bliskich postrzegало ją jako osobę, która była wiecznie w drodze: kursującą między Lublinem, Nowym Miastem nad Pilicą, domami Zgromadzenia w Polsce od Gdańska po Zakopane, konferencjami i archiwami rozsianymi w Polsce i za granicą. Najczęściej nie wiadano, że była zakonnica czy profesorem, ale przyciągała uwagę, postrzegano ją jako pełną optymizmu, uśmiechniętą, emanującą dobrem, niezwykłą i zawsze elegancką kobietę. Była znakiem wyższych wartości w najbliższym środowisku, gdzie żyła i pracowała. W opinii przyjaciół odznaczała się wyjątkową organizacją, wręcz nie znosiła ślamazarstwa, lenistwa, bałaganu, a przede wszystkim marnowania czasu.

Ta ciepła i wrażliwa kobieta w relacjach zawsze dawała czas na dojrzwanie, była cierpliwa, nie forsowała za wszelką cenę swoich decyzji

instytutpileckiego.pl/pl/kolekcje-cyfrowe/mediateka/ratowanie-zydow-przez-polakow-podczas-ii-wojny-swiatowej?setlang=1 [dostęp: 3.08.2023].

²² Zgromadzenie Franciszkanek Rodziny Maryi ocaliło życie ponad 500 dzieciom i młodzieży oraz około 250 osobom starszym. Ponad 300 dzieci ukrywały w sierocińcach, około 120 w innych domach zgromadzenia, ponad 80 w rodzinach prywatnych. W domach zakonnych ukryły 150 osób starszych i pośredniczyły w ukryciu ok. 100 Żydów u osób prywatnych. Poza tym krótkotrwałej pomocy udzieliły ok. 400 osobom, a przez dłuższy czas pomagały 100. Teresa Frącek, *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek...*, s. 300.

i tylko pozornie nie stawiała oporu złemu, potrafiła czekać – niekiedy pochopnie posądzana nawet o uległość czy brak zdecydowania, a to właśnie w ten sposób uczyła, jak potępiając zło, nie potępiać człowieka. „Agata pokazała, nam jak żyć” – powiedziała Jej zastępczyni, pocieszając siostry bezpośrednio po Jej śmierci. I faktycznie, w obecności Agaty ludzie stawali się lepsi, niejako „bardziej się starali”. [...] Nie była krępująca ale nie wypadało w jej obecności mówić lekceważąco o innych, marnować czasu, niestosownie się wyrażać czy niedbale wykonywać nawet proste codzienne czynności”²³.

Agata Mirek miała konkretne plany naukowe. Jeden z jej współpracowników powiedział: „Agata była jak rozpędzający się pociąg, który nagle został zatrzymany, tyle miała pomysłów i planów – starczyłoby dla kilku osób”. Pracowała nad obszerną monografią na temat wspólnot zakonnych. Niezależnie od tego zbierała dokumenty do artykułu o pomocy Jej zgromadzenia ludności żydowskiej w okresie II wojny światowej. Mając wiedzę o pozyskanych przez Profesor Agatę Mirek dokumentach, namawiałam ją na artykuł do «Przeglądu Sejmowego» na ten temat. Artykuł dokumentujący pomoc ludności żydowskiej mógł być przyczynkiem do starań o patronat Sejmu, aby przypomnieć i upamiętnić tę działalność. Inicjatywy przybliżające heroiczną i pozytywistyczną aktywność kobiet są bardzo potrzebne, zwłaszcza że organy państwowe prawie ich nie zauważają. W latach 2001-2024 na 67 patronatów imiennych firmowanych przez Sejm znalazło się tylko osiem kobiet (w latach 2022-2023 uhonorowano aż 5 kobiet, co było ewenementem). Spośród nich tylko jedna, Jadwiga z Działyńskich Zamoyska, zaangażowana była w działalność odwołującą się do chrześcijaństwa²⁴. Zabrakło patronatu w zwią-

²³ *Relacja pozyskana 3 września 2023 r. od siostry Krystyny Frąk ze Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej*, materiał w zbiorach autorki.

²⁴ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lipca 2018 r. w sprawie ustanowienia roku 2019 Rokiem Anny Walentynowicz, „Monitor Polski” [dalej MP] 2018, poz. 732; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie ustanowienia roku 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej, MP 2017, poz. 640; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 grudnia 2010 r. w sprawie ustanowienia roku 2011 Rokiem Marii Skłodowskiej-Curie, MP z 2010 r. nr 96, poz. 1091; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Marii Grzegorzewskiej, MP 2021, poz. 982; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Wandy Rutkiewicz, MP 2021,

ku z ideą pomocy. Senat na 27 patronatów imiennych uhonorował tylko cztery kobiety²⁵. Upamiętnienia doczekał patron Zgromadzenia²⁶.

Przyjęła moją propozycję, planowała taki artykuł, ale już tego nie zrobi...

Bibliografia

Opracowania

- Bazylczuk Zofia, *Inspektorja Polska Zgromadzenia Córek Maryi Wspomożycielki w latach 1945–1989* (= *Zakony żeńskie w PRL*, t. 2, kom. red. Krystyna Dąbrowska i in., red. nauk serii Agata Mirek), Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2016.
- Domagała Karina Halina, *Zgromadzenie Św. Jadwigi. Prowincja Katowicka w latach 1945–1989* (= *Zakony żeńskie w PRL*, t. 1, kom. red. Krystyna Dębowska i in., red. nauk. serii Agata Mirek), Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2014.
- Frącek Teresa, *Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Marii w latach 1939–1945*, Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1981.
- Informator. Publiczne Przedszkole prowadzone przez Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej im. Bł. O. Honorata Koźmińskiego*, Grójec, b.d.w.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018*, t. 2: *1944–1989*, red. Agata Mirek, Lublin, Wydawnictwo: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2019.

poz. 989; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Marii Konopnickiej, MP 2021 poz. 990; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2022 r. w sprawie ustanowienia roku 2023 Rokiem Jadwigi z Działyńskich Zamoyskiej, MP 2022 poz. 737; Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2022 r. w sprawie ustanowienia roku 2023 Rokiem Aleksandry Piłsudskiej, M.P. 2022 poz. 740.

²⁵ Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lutego 2008 r. w sprawie ogłoszenia roku 2008 Rokiem Andrzeja i Olgi Małkowskich, MP 2008 nr 14, poz. 147; Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 stycznia 2011 r. w sprawie ustanowienia roku 2011 Rokiem Marii Skłodowskiej-Curie, MP 2011, nr 10, poz. 89; Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grudnia 2018 r. w sprawie ustanowienia roku 2019 Rokiem Marii Szymanowskiej, MP 2019, poz. 7; Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2022 r. o ustanowieniu roku 2023 Rokiem Wisławy Szymborskiej, MP 2022, poz. 1117.

²⁶ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 czerwca 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 Rokiem Adama Chmielowskiego i błogosławionego Honorata Koźmińskiego, MP 2016, poz. 629.

- Kupczewska Jadwiga Monika, *Zgromadzenie Służebnic Najświętszego Serca Jezusowego w latach 1945–1989* (= *Zakony żeńskie w PRL*, t. 5, kom. red. Krystyna Dębowska i in., red. nauk. serii Agata Mirek), Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2019.
- Kurek Ewa, *Dzieci żydowskie w klasztorach. Udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w akcji ratowania dzieci żydowskich w Polsce w latach 1939–1945*, Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, 2001.
- Kurek Ewa, *Gdy klasztor znaczył życie. Udział żeńskich zgromadzeń zakonnych w akcji ratowania dzieci żydowskich w Polsce w latach 1939–1945*, Kraków: Wydawnictwo Znak, 1992.
- Lyszczarz Zofia, Wątroba Józefa, *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Prowincja krakowska*; Kraziewicz Brygida i in., *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo. Prowincja chełmińska*; Figura Teresa, *Zgromadzenie Oblatek Serca Jezusowego*; Jastrzębska Irena, *Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłosierdzia* (= *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939–1947*, kom. red. Adam Chruszczewski i in., t. 17, red. tomu. Agata Mirek), Lublin. Wydawnictwo: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2014.
- Mendrok Dioniza Maria, *Historia Prowincji katowickiej Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w latach 1945–1989* (= *Zakony żeńskie w PRL*, t. 3, kom. red. Krystyna Dębowska i in., red. nauk. serii Agata Mirek), Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2016.
- Mirek Agata, *Atlas żeńskiego ruchu zakonnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Lublin: Wydawnictwo Petit, 2007.
- Mirek Agata, *Być znakiem*, „Więź” czerwiec 2004, s. 41–42.
- Mirek Agata, *Posługa ewangelizacyjna Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej w Czadzie*, w: *Tyś z nami związał się przez Chrzt. 1050 rocznica Chrztu Polski. Podkarpacie 2016*, red. Stanisław Nabywaniec, Adam Pęziół, Rzeszów: Sindruk, 2017, s. 356–374.
- Mirek Agata, *Siostry zakonne w obozach pracy w Polsce w latach 1954–1956*, Lublin: Wydawnictwo Warsztaty Kultury w Lublinie, 2009.
- Mirek Agata, *Sylwetki wybranych sióstr jako przykład zrealizowanego ideału niepokalanki*, w: *Niepokalanka wczoraj – dziś – jutro (materiały z sympozjum)*, Nowe Miasto, 2002, s. 38–49.

- Mirek Agata, *Trudne lata – wielkie dni. Zakony żeńskie w PRL / Austere years. Great days. Convents in the Polish People's Republic*, Lublin: Wydawnictwo Apostolicum, 2015.
- Mirek Agata, *Udział sióstr zakonnych w ratowaniu ludności żydowskiej w Polsce w latach 1939–1945 na przykładzie wybranych zgromadzeń*, w: *Polacy ratujący Żydów*, t. 1. *Historie niezwykle*, red. Jan Żaryn, Tomasz Sudoł, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2014, s. 135–160.
- Mirek Agata, *Wkład bezhabitowych zgromadzeń zakonnych w ratowanie Żydów w okresie okupacji hitlerowskiej*, w: *Śladami świętych. Księga pamiątkowa ku czci G. J. Bartoszewskiego OFM Cap*, red. Andrzej Derdziuk, Lublin–Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2007, s. 649–658.
- Mirek Agata, *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej (bezhabitowe)*, w: Maria Lużyńska, *Nasze przedszkole wczoraj, dziś, jutro...*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2003, s. 43.
- Mirek Agata, *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej w latach 1891–1962*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne, 2002.
- Prawo instrumentem walki władz komunistycznych z Kościołem i zakonami w Polsce (= Zakony Żeńskie w PRL, t. 4)*, red. Agata Mirek, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2009.
- Relacja pozyskana 16 czerwca 2023 r. od siostry Małgorzaty Wierzchowskiej ze Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej, przebywającej od 2001 roku na misji w Czadzie*, materiał w zbiorach autorki.
- Relacja pozyskana 3 września 2023 r. od siostry Krystyny Frąk ze Zgromadzenia Córek Maryi Niepokalanej*, materiał w zbiorach autorki.
- Represje wobec sióstr zakonnych w PRL. Obozy pracy dla zakonnice (1954–1956)*, red. Agata Mirek, Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2005.
- Sztylec Żaneta, Karolina Cebula, Piotra Anna Kemnic i in., *Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety w latach 1945–1989 w Polsce (= Zakony żeńskie w PRL, t. 4, kom. red. Krystyna Dębowska i in., red. nauk. serii Agata Mirek)*, Lublin, Wydawnictwo: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2018.
- W służbie Kościołowi i zakonom. Kardynał Józef Glemp Prymas dwóch epok*, red. Agata Mirek (= *Zakony Żeńskie w PRL, t. 4*), Lublin: Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, 2014.
- Zakony żeńskie w PRL*, red. Agata Mirek, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2008.

Zakony żeńskie w PRL. Studia i materiały do historii najnowszej żeńskich zgromadzeń zakonnych w Polsce, red. Agata Mirek, Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 2008.

Zgromadzenia zakonne w Europie Środkowo-Wschodniej wobec totalitaryzmu komunistycznego (= Przestrzeń Religijna Europy Środkowo-Wschodniej Otwarta na Wschód i Zachód, t. 3), red. Agata Mirek, Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2012.

Artykuły internetowe

Czerwińska Anita, *Wystąpienie w Sejmie z 8 czerwca 2017 r.*, https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/wypowiedz.xsp?posiedzenie=43&dzien=2&wyp=199&symbol=R-WYSTAPIENIA_WYP&id=065 [dostęp: 2.06.2023].

Dębiński Antoni, *Zakonnica i uczona Agata Mirek*, <https://lublin.gosc.pl/doc/7878139.Zakonnica-i-uczona-Agata-Mirek> [dostęp: 2.06.2023].

Kozubal Marek, *Matylda Getter – siostra, która ratowała żydowskie dzieci*, <https://www.rp.pl/plusminus/art836811matyldagetter-siostra-ktora-ratowala-zydowskie-dzieci> [dostęp: 2.06.2023].

Kozyński Robert, *60 lat historii i osiągnięć*, https://www.kul.pl/files/144/artikul_obngh.pdf [dostęp: 7.07.2023].

Mirek Agata, *Ratowanie Żydów przez Polaków w czasie II wojny światowej na przykładzie żeńskich zgromadzeń zakonnych*, <https://instytutpileckiego.pl/pl/kolekcje-cyfrowe/mediateka/ratowanie-zydow-przez-polakow-podczas-ii-wojny-swiatowej?setlang=1> [dostęp: 3.08.2023].

Pastwa Rafał, *Zakonnica to inny człowiek*, <https://kosciol.wiara.pl/doc/2947821.Zakonnica-to-inny-czlowiek> [dostęp: 3.07.2020].

Zakony w opinii Polaków, <https://www.iskk.pl/aktualnosci/3-aktualnosci/144-zakony-w-opinii-polakow> [dostęp: 20.03.2020].

Akty prawne

Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7 lutego 2008 r. w sprawie ogłoszenia roku 2008 Rokiem Andrzeja i Olgi Małkowskich, MP 2008 nr 14, poz. 147.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 3 grudnia 2010 r. w sprawie ustanowienia roku 2011 Rokiem Marii Skłodowskiej-Curie, „Monitor Polski” 2010, nr 96, poz. 1091.

Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 czerwca 2016 r. w sprawie ustanowienia roku 2017 Rokiem Adama Chmielowskiego i błogosławionego Honorata Koźmińskiego, MP 2016, poz. 629.

- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 czerwca 2017 r. w sprawie ustanowienia roku 2018 Rokiem Ireny Sendlerowej, „Monitor Polski” 2017, poz. 640.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 lipca 2018 r. w sprawie ustanowienia roku 2019 Rokiem Anny Walentynowicz, „Monitor Polski” 2018, poz. 732.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grudnia 2018 r. w sprawie ustanowienia roku 2019 Rokiem Marii Szymanowskiej, MP 2019, poz. 7.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Marii Grzegorzewskiej, „Monitor Polski” 2021, poz. 982.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Wandy Rutkiewicz, „Monitor Polski” 2021, poz. 989.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 14 października 2021 r. w sprawie ustanowienia roku 2022 Rokiem Marii Konopnickiej, „Monitor Polski” 2021, poz. 990.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2022 r. w sprawie ustanowienia roku 2023 Rokiem Jadwigi z Działyńskich Zamoyskiej, „Monitor Polski” 2022, poz. 737.
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 lipca 2022 r. w sprawie ustanowienia roku 2023 Rokiem Aleksandry Piłsudskiej, „Monitor Polski” 2022, poz. 740.
- Uchwała Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 16 listopada 2022 r. o ustanowieniu roku 2023 Rokiem Wisławy Szymborskiej, MP 2022, poz. 1117.